

HÁLÁS FELADAT

HOGYAN ERŐSÍTI EURÓPÁT A NYELVI SOKSZÍNŰSÉG

Az Európai Bizottság kezdeményezésére létrehozott
Értelmiségiek csoportja a kultúrák közötti párbeszédhez
javaslatai

Brüsszel 2008

Az Európai Bizottság elnöke, José Manuel Durão Barroso, és a többnyelvűségért felelős biztos, Leonard Orban a kultúra területén tevékenyen részt vevő személyiségek bevonásával olyan munkacsoportot kívántak létrehozni, amelynek feladata, hogy javaslatokat és ajánlásokat tegyen a kultúrák közötti párbeszédnek és az Európai Unió polgárai egymás kölcsönös megértésének nyelvek által történő előmozdítására.

A Csoport elnöke Amin Maalouf, író, tagjai:

Jutta Limbach, a Goethe Institut igazgatója,

Sandra Pralong, kommunikációs szakértő,

Simonetta Agnello Hornby, író,

David Green, az EUNIC (European Network of National Cultural Institutes – Európai Nemzeti Kulturális Intézetek Hálózata) elnöke, a British Council korábbi igazgatója,

Eduardo Lourenço, filozófus,

Jacques de Decker, író, a belgiumi Francia nyelvi és irodalmi Királyi Akadémia állandó titkára,

Jan Sokol, filozófus, a Cseh Köztársaság korábbi oktatási minisztere,

Jens Christian Grøndahl, író,

Tahar Ben Jelloun, író.

2007 júniusában, októberében és decemberében három ülésorozatot szerveztek. Ezt a jelentést Amin Maalouf állította össze, amelyet a csoport tagjainak gondolatai ihlettek, és tükrözi a vitáik tartalmát.

A nyelvi sokszínűség kihívást jelent Európa számára. A mi szempontunkból azonban inkább hálás feladatról beszélhetünk.

Ahhoz, hogy hatékonyan kezelhessük ezt a sokszínűséget, az Európai Uniónak olyan kérdéseket kell megvizsgálnia, amelyek a mai világban elsőrendű fontosságúvá váltak, és csak a jövő kockáztatásával kerülhetők meg: Hogyan lehet elérni, hogy a különböző népek harmonikusan éljenek együtt? Hogyan lehet megértetni velük a közös sorsot és az együvé tartozást? Meg kell-e fogalmazni az európai identitást? Vajon az összehangolhatja az összes különbséget? Magába tud ez az identitás olvasztani nem európai eredetű elemeket is? A különböző kultúrák tiszteletben tartása összehangolható-e az alapvető értékek tiszteletben tartásával?

Nagyon kényes kérdések ezek, őszintén és tárgyilagosan akartunk közelíteni hozzájuk. Mivel arra kaptunk felkérést, hogy gondoljuk végig a többnyelvűség kérdéskörét, oly módon, hogy az érintse az európai integrációt és a kultúrák közötti párbeszédet, úgy döntöttünk, hátrahagyjuk a legoptimistább és a leginkább vészjósló feltételezéseinket. Így a legsemlegesebb megállapításból indulhatunk ki: minden emberi társadalomban a nyelvi, kulturális, etnikai vagy vallási sokféleség egyszerre hordoz előnyöket és hátrányokat, gazdagság forrásai, de egyben feszültségeké is; bölcs hozzáállás tehát az, ha felismerjük a jelenség összetettségét, igyekezve maximalizálni a

pozitív hatásokat, és minimalizálni a negatívumokat. Ebben a szellemben folytattuk elmélkedéseinket 2007 júniusa és decembere között.

Meg vagyunk győződve arról, hogy még számos eljövendő generáció fog megvitatni hasonló kérdéseket, de mi is hozzá akartunk járulni néhány válasszal és az európai vezetőknek szóló javaslattal, valamint polgártársaink számára egy lehetséges iránymutatással. Üléseink során végig az a szilárd meggyőződés vezetett bennünket, hogy az Európa által a második világháború óta megkezdett vállalkozás az egyik legígéretesebb, amelybe valaha fogtak; és különösen a nyelvi, kulturális és vallási különbségeink hatékony kezelésének nélkülözhetetlen modelljeként szolgálhat ezen a bolygón, amelyet tragikusan sújt a saját sokszínűségének zűrzavaros kezelése.

Az elvek

Magától értetődik, hogy a nyelvi sokféleségből kényszerek fakadnak; ez rányomja bélyegét az európai intézmények működésére is, és megvan az ára mind az anyagiak, mind pedig az idő tekintetében. Ez az ár még túl magas is lehet, ha ezt a tucatnyi nyelvet mindenütt össze akarnánk hangolni, ahol azok beszélői jogosan kívánhatnák így.

Ilyen bőséggel szemben nagy a kísértés, hogy létrejöjjön az a helyzet, amelyben egyetlen nyelv – az angol – kerülne túlsúlyba az európai intézmények munkanyelveként, ahol még két-három másik nyelv fennmaradna egy ideig, egyre hanyatló helyzetben, miközben a nyelveink nagy részének csak jelképes szerep jutna, és szinte soha nem használnák őket a közös üléseken.

Számunkra nem kívánatos egy ilyen változás. Ez káros volna a földrész gazdasági és stratégiai érdekei, és a polgárok érdekei szempontjából, anyanyelvükre való tekintet nélkül. Ez ellentétes lenne továbbá magának az európai tervnek a szellemével, több szempontból is:

I – Nyelvi sokféleségünk tiszteletben tartása nem csak a történelem során kialakult kulturális valóság figyelembevételére. Ez magának az európai gondolatnak az alapja, amely a XIX. századot és a XX. század első felét jellemző konfliktusok romjai alól került elő.

Ha a legtöbb európai nemzet a saját nyelvi identitásának alapjára építkezett, az Európai Unió csak a nyelvi sokszínűségére építhet. Ez véleményünk szerint különösen fontos összetartó erő. Az, hogy az együvé tartozás élménye a nyelvi és kulturális sokszínűségen alapul, rendkívül erős ellenszer a fanatizmus ellen, amely felé oly sokszor tértek le az útról az európai identitás-kinyilvánítások régen és napjainkban.

Az Európai Unió különböző népei esetében az egyesülés szabad választásuk eredménye, és ennek nem célja vagy feladata a

népek sokszínűségének eltörlése. Éppen ellenkezőleg, történelmi küldetése e sokszínűség megőrzése, összehangolása, a sokszínűségből fakadó ellentétek csillapítása és kibontakoztatása, és úgy gondoljuk, hogy ehhez meg is vannak az eszközei.

Úgy gondoljuk, Európa abban a helyzetben van, hogy az egész emberiségnek megadhatja a sokszínűségen alapuló identitás modelljét.

II – Európa ma a saját identitásán gondolkodik, és azon, hogyan határozhatná meg annak tartalmát anélkül, hogy bármit kizárna, és megőrizné a világra való nyitottságot. Úgy gondoljuk, hogy ezt a kényes kérdést saját nyelvi sokszínűségének átgondolt megközelítése révén veheti fel a legépítőbb, legtárgyilagosabb és a legmegfelelőbb módon.

Európa identitása nem tiszta lap, de nem is előre megírt és kinyomtatott lap. Ezt az oldalt éppen most írják. Létezik egy hallatlanul gazdag, az emberiség történetében kevés hasonlóval büszkélkedhető közös művészi, szellemi, anyagi és erkölcsi örökség, amit egymást követő generációk építettek, és amely megérdemli, hogy megőrizzék, elismerjék és megosszák. Minden európainak – bárhol is éljen, bárhonnán is jöjjön – magáévá kell tudnia tenni ezt az örökséget, sajátjaként elismerni arrogancia nélkül, de jogos büszkeséggel.

Mindazonáltal örökségünk nem lezárt katalógus. Minden nemzedék feladata, hogy kivétel nélkül, minden területen gazdagítsa

azt az emberek affinitása szerint, azon különböző hatásoktól függően, amelyek manapság a világ minden tájáról érnek bennünket.

Azokat, akik Európa részévé válnak – és ezen értjük a bevándorlókat, az új tagállamok állampolgárait, valamint az életet éppen felfedező, különböző országokból jövő fiatal európaiakat – folyamatosan ösztönözni kell ezen a kettős módon: a közös örökség megszerzése, valamint az ahhoz való saját hozzájárulás iránti vágyra.

III – Ha nélkülözhetetlen is Európa számára a kulturális önmegvalósítás sokszínűsége, lényeges értékei egyetemességének kifejezése is éppily fontos. Ez ugyanazon hitvallásnak a két oldala, amely nélkül az európai gondolat értelmét veszítené.

Ez adja az európai vállalkozás létjogosultságát, ahogyan azt a második világháború másnapján elhatározták – a bizonyos értékekhez való ragaszkodás. Európai gondolkodók gyakran megfogalmazták és ki is dolgozták e gondolatokat, nagyrészt magának az európai történelem véres és lealacsonyító időszakaira adott megfelelő válaszként.

Az Európai Unió a pusztító háborúk, a totalitáriánus rendszerek, a rasszizmus és az antiszemitizmus ellen jött létre. Európa építésének első lépései a gyarmatosítás korának végével is egybeestek, és megkezdték Európa, valamint a világ többi része közötti kapcsolat más alapokra helyezését.

Soha nem könnyű pontosan megfogalmazni – különösen mindenre kiterjedően –, hogy melyek azok az értékek, amelyeket

mindenkinek szem előtt kell tartania ahhoz, hogy megtalálja a helyét Európa égboltja alatt. De ez a pontatlanság – amely jogos szellemi elővigyázatosságból ered – nem jelenti azt, hogy bele kell törődni az alapvető jogok fejezetének viszonylagosságába. Az emberi lény méltóságának védelme, fizikai és erkölcsi integritásának megőrzése, természetes környezete leromlásának megakadályozása, a bőrszínhez, valláshoz, nyelvhez, etnikai hovatartozáshoz, nemhez, korhoz, fogyatékosághoz kapcsolódó bármely visszaélés, a megalázás és a hátrányos megkülönböztetés elutasítása – ezek azok az értékek, amelyek tekintetében semmiféle megalkuvásnak nincs helye, bármiféle kulturális egyediség nevében is történjen az.

Egyszóval az európai gondolat számunkra két elválaszthatatlan követelményre épül: a közös erkölcsi értékek egyetemessége, valamint a kulturális önkifejezés sokszínűsége; történelmi okokból különösen a nyelvi sokszínűség jelenti a fő összetevőt – ahogy ezt majd megpróbáljuk kifejteni –, amely az integráció és a harmonizáció csodálatos eszköze is.

A javasolt irány

Ezen elvek fényében megpróbáltunk olyan megoldást találni, amely egyszerre becsvágyó, és realista is.

Becsvágyó, mivel az elérendő cél nem az „elkerülhetetlen késleltetése”, éppen ellenkezőleg, a nyelvi sokszínűség tartós beemelése az európaiak – polgárok, népek és intézmények – életébe: becsvágyó, mert a megoldásnak a figyelembe vett nyelvek számától függetlenül működni kell, és azért is, mert nem egyszerűen olyan megoldásról van szó, amely nem hogy nem árt az európai integrációnak, hanem jelentős előrehaladást tesz lehetővé.

Megközelítésünk mindeközben realista marad. Vállalkozásunk során folyamatosan észben tartottuk, hogy az elképzeléseinknek semmi értelme, ha nem valóban alkalmazható javaslatokban bontakozik ki. Természetesen az ilyen összetett problémákra nincsenek egyszerű megoldások, de fontos az irány meghatározása.

Az általunk ajánlott irány két pillérre támaszkodik, amelyek lényegében ugyanazon javaslat két oldalát mutatják:

A – Az Európai Unió népei közötti *kétoldalú* kapcsolatoknak elsősorban az adott két nép nyelvén kellene folynia, és nem egy harmadik nyelven.

Ez azzal járna, hogy az Unió minden országában minden európai nyelvet beszéljen egy kompetens és erősen motivált, jelentős létszámú csoport.

Ezek száma a nyelvek alapján természetesen igen változó, de mindenütt megfelelően jelentősnek kell lennie ahhoz, hogy az ezeket a

nyelveket beszélők minden szempontból – gazdasági, politikai, kulturális, és egyéb szempontok – „páros” kapcsolatot alkothassanak a két érintett ország között.

B – Ahhoz, hogy a nyelvet beszélők e csoportjai létrejöhessenek, az Európai Uniónak népszerűsítene kellene a *második anyanyelv* fogalmát.

E fogalom alatt azt értjük, hogy minden európai szabadon választhatna egy nyelvet, amelyik nem a nemzeti hovatartozása szerinti nyelv, de nem is az, amelyet a nemzetközi kommunikációban használ.

Elképzelésünk szerint a *második anyanyelv* nem egy második idegen nyelv lenne, hanem tényleg inkább az anyanyelvhez hasonló kapcsolatot jelentene egy tudatosan tanult nyelv esetében.

Ennek intenzív tanulása, a folyékony beszéd és írástudás elsajátítása minden európai polgár iskolai és egyetemi tanrendjébe belekerülne, valamint mindenki szakmai életébe szervesen beépülne.

A nyelvtanulás együtt járna annak az országnak a megismerésével, ahol azt beszélik a nyelv és az azt beszélők irodalmának, kultúrájának, társadalmának és történelmének megismerésével.

E megközelítésnek köszönhetően szeretnénk túllépni a jelenleg az angol és más nyelvek között kialakult versengésen, amely

ez utóbbiak gyengülésében nyilvánul meg, és amely nem használ az angol nyelvnek, és az angolul beszélőknek sem.

A választáskor tisztán meg kellene különböztetni a *nemzetközi kommunikáció nyelvét*, és a *második anyanyelvet*, amely arra ösztönözné az európaiakat, hogy a nyelvtanulás tekintetében két különböző döntést hozzanak: az egyiket a széles körű kommunikáció szükséglete irányítaná, míg a másikat egy sor személyes indok, amely kapcsolódhat az egyéni vagy családi életúthoz, érzelmi kötődéshez, szakmai érdeklődéshez, kulturális preferenciákhoz, szellemi érdeklődéshez stb.

Minden ilyen döntés esetében a választásnak a lehető legnyitottabbnak kell lennie.

A nemzetközi kommunikáció nyelve tekintetében tisztában vagyunk azzal, hogy legtöbben ma az angolt választanák. De mások választhatnák a franciát, a spanyolt, a portugált, a mandarint, vagy más nyelveket.

A *második anyanyelv* tekintetében a választás virtuálisan korlátlan lenne. Magától értetődő, hogy az európaiak nagy része valamelyik nagyobb, emblematikus nyelvet választaná, amely jelentős szerepet játszott a kontinens életében; ezek hanyatlása így megállítható lenne, és újra felvirágoznának.

Ugyanakkor a kevesebb ember által beszélt nyelvek – még a kisebbségek is – példátlan hatást gyakorolhatnának. A *második anyanyelv* politikájának logikája lényegében az, hogy egy nyelv választása hasonlatos lenne a pályaválasztáshoz. Egy viszonylag ritka

nyelv elsajátítása további előnnyel járna az adott személy számára, ami olyan lenne, mint a szakosodás egy vezető területen. Végül az emberek megoszlanának a nyelvek között, nyilvánvalóan egyenlőtlen, mégis jelentős módon.

Mindenekelőtt azonban ez tartós állapot lenne. Az általunk javasolt megközelítés egyik legfőbb következménye, hogy minden európai nyelvnek meglenne a maga kiváltságos helye az európai partnerekkel folytatott *kétoldalú* kapcsolatokban, egyiket sem ítélnék kihalásra, és egyik sem alacsonyodna helyi nyelvjárássá. Ebből következően e nyelv eredeti beszélőinek – még ha kevesen vannak is – nem kellene értéktelennek, kizártnak vagy másoktól elzártnak érezniük magukat.

Ha elhanyagolunk egy nyelvet, az azzal a kockázattal jár, hogy beszélőit közömbössé tesszük az európai gondolattal szemben. Senki nem csatlakozik teljes szívvel Európához, ha nem érzi úgy, hogy a kultúrája egyedi, és anyanyelvét teljes mértékben tiszteletben tartják, továbbá országának az Európai Unióhoz való csatlakozása hozzájárul saját nyelvének és kultúrájának felvirágoztatásához, nem pedig a peremre sodorja azt. Sok olyan válságnak voltunk tanúi Európában és másutt, amelyek eredete arra vezethető vissza, hogy a közösség úgy érezte, nyelvét a múltban megcsúfolták; ébernek kell lenni és a jövőben el kell kerülni, hogy az ilyen érzések újból feltámadjanak, mert ezek veszélybe sodorhatják az európai összetartást.

Minden nyelv egyedi történelmi tapasztalat terméke, amely emlékeket, irodalmi örökséget, egyedi készségeket hordoz, és a kulturális identitás jogos alapja. A nyelvek nem cserélhetők fel egymás között, egyik sem nélkülözhető, egyik sem felesleges. Az örökségünkhöz tartozó minden nyelv megőrzése – beleértve az ókori európai nyelveket, mint a latin vagy az ógörög –, a leginkább kisebbségi nyelvek előnyben részesítése, a földrész többi részének felvirágzása: ezek mind elválaszthatatlanok a béke, a kultúra, az egyetemesség és a jólét Európájának gondolatától.

A várt hatások

Az általunk javasolt megközelítésnek – amely hű marad a modern Európa létét indokló ideálokhoz – kézzel fogható hatásainak is kell lennie a polgárok életminőségére, az európai nemzetek közötti kapcsolatok minőségére, a kontinens és a világ többi része közötti kapcsolatokra, a kultúrák harmonikus együttélésére a társadalmainkon belül, a közösségi intézmények megfelelő működésére, és általánosságban az európai építmény megszilárdításának folytatására vonatkozóan.

1 – Minden európai polgár számára – akár fiatal, akár idős – egy nyelv, és az ezáltal közvetített kultúra intenzív és elmélyült elsajátítása hatalmas fejlődést jelentene.

Egy olyan civilizációban, amelyben a kommunikáció ilyen fontossá vált, és több a szabadidő, egy másik nyelvi és kulturális világ felfedezése nagy szakmai, szellemi és érzelmi meglepedettséggel járhat.

Sőt, egy *második anyanyelv* elsajátítása és a megismerkedés beszélőinek világával elősegíti a nyitottságot, valamint megerősíti az Európához tartozás érzését. Ez azonban nem a szülőhazájához vagy az eredeti kultúrájához fűződő kapcsolata rovására történik, hanem azokkal párhuzamosan, annál is inkább, mivel a *második anyanyelv* beszélőivel fenntartott kapcsolatában az európai polgár természetes módon ismerteti meg saját országát és kultúráját.

Szakmai szempontból minden jel arra mutat, hogy a jövőben az angol nyelv lesz a leginkább szükséges, de a legkevésbé elégséges nyelv. Bár bizonyos tevékenységi területeken már majdhogynem kötelező is az angol nyelv ismerete, feltüntetése az önéletrajzban semmilyen többlet előnnyel nem jár egy állás megszerzésében vagy egy tevékenység gyakorlásában, tekintve, hogy az minden jelentkezőnél szerepel. Ma már ez az általános helyzet, és a jövőben ez még inkább igaz lesz. Szükség van arra, hogy másként próbáljunk kitűnni, a saját egyediségeink révén. Másképp próbáljunk szakmai előnyökhöz jutni. Ebből a szempontból mindenkinek feltétlenül szüksége lesz egy másik nyelvre, a második anyanyelvére, arra a

megkülönböztető nyelvére, amely az angolnál kevésbé megszokott, ugyanakkor amin a honfitársaival nem osztozik.

Azon európaiak számára, akik anyanyelve jelentős szerepet játszik a világban – itt elsősorban a britekre gondolunk – a *második anyanyelv* megtanulása talán még fontosabb. Tekintetbe véve, hogy esetükben az egynyelvűségbe való bezárkózás kísértése sokkal erősebb, mint másoknál, ha nem tesznek különleges erőfeszítéseket egy másik nyelv intenzív elsajátítására már a legfiatalabb kortól, hamar elvesz az az előny, amelyet az angolul beszélők élveznek. Anyanyelvük globalizációja érezhetően negatív hatását versenyképességük tekintetében mind egyéni, mind pedig közösségi szinten. Ezt a paradox változást kiemelkedően hangsúlyozta a British Council kérésére a közelmúltban készített tanulmány.¹

Itt talán azt kellene kiemelni, hogy nyilvánvalóan kívánatos, hogy bizonyos európaiak az angolt válasszák *második anyanyelvként*, mint például Joseph Conrad, akinek az anyanyelve lengyel, a nemzetközi kommunikációs nyelve a francia, és mindeközben az egyik legnagyobb angol nyelvű íróvá vált. Számunkra fontosnak tűnik, hogy az angol megőrizze és biztosítsa magának azt a helyet, amelyet kultúrnyelvként megérdemel, és ne zárkózzon be a nemzetközi kommunikáció eszközének szerepébe, ami hízelgő ugyan, de korlátoz is, és a nyelv leegyszerűsödésének kockázatát rejti magában.

¹ David Graddol: English Next, 2006.

2 – Az általunk javasolt megközelítésnek – mivel az a különböző országok közötti nyelvi kapcsolatok *kétoldalúságát* hangsúlyozza – pozitívan kell hatnia az európai emberek és népek közötti kapcsolatok minőségére.

Lényegében úgy látjuk, hogy ez a minőség érezhetően javulna, ha mindenki tökéletesen beszélne egy elsajátított nyelvet – a sajátját vagy a partnerét – inkább, minthogy egy harmadik nyelven hozzávetőlegesen kommunikáljon, amint az gyakran megesik manapság. A legutóbbi tanulmányok azt bizonyítják, hogy a kereskedelmi tárgyalások sokkal inkább elérik a céljukat, ha a partnerek szabadon fejezhetik ki magukat a saját nyelvükön.

A kapcsolatok minősége alatt a kereskedelem hatékonyságát, az emberi kapcsolatok mélységét, és a népek közötti, nagy európai családon belüli kapcsolatok szilárdságát is értjük.

Európa a nemzetek, és különösen a szomszédok közötti viszályok több évszázados történelmének során alakult. Ebből következik, hogy egy másik nép nyelvét megtanulni, amely esetleg korábban ellenséges nép volt, mind szimbolikus, mind pedig gyakorlati hatásait tekintve jelentős tett.

Az Unió országai közötti kötelék megerősítéséhez nem elegendő az, hogy mindannyian ugyanazon egységhez tartozzanak; az is szükséges, hogy az országok és a partnerek közötti kétoldalú kapcsolatokat arra a különleges érdeklődésre alapozzák, amelynek

forrása a partner nyelvének az adott polgár szemében kitüntetett helyzete.

Az Unió néhány nagy, alapító országa – mint például Franciaország vagy Németország – által tett erőfeszítések ellenére azt látjuk, hogy a szomszédos ország nyelvét egyre kevésbé ismerik, a mérleg nyelve a hasznosabbnak ítélt nemzetközi kommunikációs nyelv javára billen. Ennek az elkerülhetetlen tendenciának a megfordításához az kellene, hogy radikálisan szakítsunk a nyelvtanulás hagyományos logikájával, és tisztán elválasszunk két dolgot. Az egyik kiválasztása az adott nyelv világméretű népszerűségének függvénye, a másiké viszont – és ez a *második anyanyelv* –, számos más, ettől eltérő, nagyon változatos és nagyon szubjektív tényező függvénye. Ezzel elkerülhető lenne, hogy az embereknek választaniuk kelljen a haszonelvű megfontolások és a kulturális vonzódás között, erősen motiválva ezáltal az európai nyelvek tanulását, amely lehet egy távoli ország nyelve is, de akár egy szomszédosé is.

3 – Az általunk javasolt megközelítés előnyei jelentős hatással lennének az Európa és a világ többi része közötti kapcsolatra is.

Valószínű, hogy legtöbb polgártársunk az Unió egy másik országának a nyelvét tanulná *második anyanyelvként*, de az is valószínű, hogy sokan közülük más földrész nyelvére voksolnának.

Gondoljunk csak a nagy ázsiai országokra, amelyek mára a legnagyobb gazdasági partnerekké váltak.

Az Európa kapcsán kifejtett érvelés részben vonatkoztatható, magára az egész bolygóra. Az, hogy a különböző országokkal való kapcsolatokat főleg az érintett ország nyelvét, kultúráját, társadalmát, történelmét, törvényeit, intézményeit mélységében tanulmányozó európaiak irányítsák, kívánatos fejlemény, és minden területen csak előnnyel járhat az Unió számára. Egy közgazdász megfigyelése szerint, egy semmilyen nemzetközi nyelvet sem beszélő ember is képes volt vásárolni bárhol a világon, de ha ugyanez az ember inkább eladni akart, érdekévé vált a lehetséges vásárló nyelvének megismerése. Az elv talán nem érvényesül minden esetben, de az biztos, hogy a kereskedelmi partner nyelvét ismerőknek döntő előnyük van az azt nem ismerőkkel szemben.

Európának az az érdeke, hogy sokan beszéljék a világ minden nyelvét. Az általunk javasolt stratégiának ilyen változást kell ösztönöznie. A mi gondolkodásunkban a *második anyanyelv* megválasztása a lehető legszélesebb körű, és legszabadabb volna. Egyik nyelvet sem lehet elhanyagolni, mivel mindegyik képes szakmai, kulturális vagy más távlatokat nyitni a polgárok, az országok, valamint az egész kontinens számára.

4 –Csoportunk sokat gondolkozott azon, hogyan lehet elkerülni azt, hogy a kulturális sokszínűség negatívan hasson a harmonikus együttélésre az európai társadalmakban.

A bevándorlás jelensége növekvő jelentőségre tesz szert a földrész politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi életében. Ennek kapcsán azt tudnánk mondani, amit az európai sokszínűség kapcsán általában mondanánk, vagyis egyszerre van szó gazdagság és feszültség forrásáról, és az a megfelelő politika, amely felismeri a jelenség összetettségét, maximalizálja az előnyöket és minimalizálja a hátrányokat. Úgy tűnik nekünk, hogy a nyelvi sokszínűség kezelésére általunk javasolt megközelítés jelentősen hozzá tud járulni ehhez a kettős célhoz.

A bevándorlók esetében a *második anyanyelvnek* általános szabályként a letelepedés szerinti ország nyelvének kellene lennie. Az általa közvetített nemzeti nyelv és kultúra elmélyült ismerete a befogadó társadalomba való beilleszkedés, annak gazdasági, társadalmi, szellemi, művészeti és politikai életében való részvételnek nélkülözhetetlen eleme. Ez a bevándorlóknak egész Európához, annak közösségi tervéhez, kulturális örökségéhez és alapvető értékeihez való csatlakozásának egyik tényezője.

Ezzel párhuzamosan – és mondhatnánk kölcsönösen – lényeges, hogy Európa országai megértsék: fontos, hogy a bevándorlók, vagy a bevándorlók leszármazottai megőrizzék anyanyelvüket. Az a fiatal, aki elfelejti ősei nyelvét, azt a képességet is elveszíti, hogy a saját szüleivel megfelelően kommunikáljon, és ez a

veszteség egyébként az erőszakot generáló társadalmi anomáliák egyik oka.

Az identitás túlzott kifejezése gyakran az eredeti kultúrával szemben megnyilvánuló büntudatot gerjeszt, amely vallásos jellegű kompenzációban fejeződik ki. Másként szólva az anyanyelvét tudó bevándorló vagy bevándorló leszármazottja, aki ezt képes átadni a gyermekeinek, és úgy érzi, hogy a fogadó állam tiszteletben tartja az eredeti nyelvét és kultúráját, kevésbé érzi szükségét annak, hogy az identitása kifejezésére irányuló igényét más módon elégítse ki.

A fanatizmussal szembeni jó ellenszernek tűnik annak lehetővé tétele, hogy a bevándorlók – akár európaiak, akár nem – használhassák az eredeti nyelvüket, megőrizhessék a nyelvi és kulturális méltóságukat. A vallási és a nyelvi hovatartozás egyértelműen az identitás legerősebb elemei közé tartozik. De másképpen hatnak, és ezért néha versenyeznek egymással. A vallási hovatartozás kizárólagos, a nyelvi nem az. Az identitás e két erőteljes tényezőjének szétválasztása, a nyelvi és a kulturális hovatartozás kifejezése – nem a vallás, hanem a vallás identitásra való felhasználásának rovására – úgy tűnik, hozzájárulhat az európai társadalmakban, illetve a világban másutt tapasztalható feszültségek csökkentéséhez.

Amellett, hogy a bevándorlókat ösztönözni kell a fogadó ország nyelvének, és az általa közvetített kultúrának a teljes elsajátítására, igazságos és hasznos lenne, ha magukat az európaiakat is bátorítanák a bevándorlók nyelvének elsajátítására. Apránként

javítani kellene ezen az egyoldalú kapcsolaton, amelyben a máshonnan érkezők egyre jobban elsajátítják az európai nyelveket, miközben az európaiak közül kevesen veszik a fáradságot a bevándorlók nyelvének megtanulására. A bevándorlóknak szükségük van arra az érzésre, hogy a nyelvüket és a kultúrájukat ismerik és értékelik abban a társadalomban, amelyben élnek, és úgy gondoljuk, hogy a *második anyanyelven* alapuló megközelítés hozzájárulhat ennek a problémának a megoldásához.

5 – Csoportunk nem foglalkozott kifejezetten a többnyelvűségnek a közösségi intézmények működésére gyakorolt hatásával. Mindazonáltal úgy tűnik számunkra, hogy a hangsúlyt az egyes *nyelvek kétoldalú kapcsolatára* helyezve az általunk javasolt megközelítés racionalizálhatná a nyelvi sokszínűséget az Unióban, az intézmények napi gyakorlatában is.

Így ahelyett, hogy egy hatalmas, a tucatnyi nyelv egymás közötti kapcsolatai révén kialakult, lényegében kibogozhatatlan problémával foglalkoznánk számtalan tiltakozásba ütközve, az adott területen egymáshoz kapcsolódott nyelvpárokra foglalkozhatnánk. Ezek kapcsolatait mindig a közös nyelvet beszélők irányítanák, vagyis olyan személyek, akik mélyebben kötődnek az adott két nyelvhez, és képzetesebbek az érintett két csoport közötti kapcsolatok szorosabbra formálásában.

Lényegében kívánatos lenne, hogy minden országpár, egy kétoldalú és kétnyelvű szervezetet – egy intézményt, alapítványt, társaságot, vagy egyszerűen egy bizottságot – hozzon létre a politikai vezetők vagy a két országhoz, nyelvhez és kultúrához egyformán kötődő polgárok csoportja által. Ez a szervezet kezdeményezéseket indítana a kölcsönös ismeretek fejlesztésére, megpróbálná felkelteni a nemzeti, regionális vagy városi hatóságok, valamint iskolai és egyetemi intézmények, vállalkozások, oktatók, fordítók, írók vagy kiadók társaságai, ismert személyiségek, aktív polgárok stb. érdeklődését a terveik iránt.

A sok feladat között, amelyet ezek a kétoldalú szervezetek elláthatnak, az egyik legfontosabb annak biztosítása, hogy mindegyik ország nyelvét bizonyos számú ember megtanulja a partner országban, az iskolai és egyetemi kurzusok a másik országban való hosszabb tartózkodást is magukban foglalják, az állami illetve magánvállalkozások és –intézetek az e nyelvet választók mellé álljanak szakmai gyakorlatok, illetve később állás biztosításával. Elképzelhető számos partnerségi kezdeményezés városok, oktatási intézmények, sportegyesületek, kiadók stb. között is.

E kétoldalú szervezetek mindegyike az összepárosított két nyelv beszélői közötti kapcsolatok szorosabbá tételére tenne erőfeszítéseket, de magától értetődik, hogy az Unió minden országában hasonló struktúrákat kellene kiépíteni, amelyek hasonló lelkesedéssel fordulnának minden más ország felé; a várt eredmény

egy egész Európát lefedő szoros „hálózat” lenne, amely megerősítené az együvé tartozást, összebékítve a különböző identitásokat.

Ebből a szempontból a közösségi intézmények szerepe ezen általános keret létrehozásának támogatása lenne, amelyben kétoldalú nyelvi kapcsolatokat hoznának létre ott, ahol még nincsenek, és esetleg összehangolnák azokat, továbbá a „nyelvpárokat” érintő információk központosítása, különösen abból a célból, hogy tanulhassanak egymás tapasztalataiból, általános, eredményes módszereket dolgozhassanak ki, és elkerüljék azokat, amelyek már sikertelennek bizonyultak. Bizonyos esetekben – különösen két nagyon kis nyelv között – a közösségi intézmények anyagilag is hozzájárulhatnak az oktatási programokhoz, iskolai vagy egyetemi csereprogramokhoz, oktatók képzéséhez, fordításokhoz stb. De úgy gondoljuk, hogy általánosságban ezt a hozzájárulást fokozatosan csökkenteni kellene annak függvényében, ahogyan a rendszer eléri az utazósebességét, és önfenntartóvá válik.

A hatások

E jelentés keretében nem mutatunk be meghozandó intézkedéseket az általunk javasolt irány gyakorlatba való átültetéséhez. Ebben a szakaszban úgy tűnt, hogy először meg kell

határozni az irányt, és meggyőzni a polgártársainkat és vezetőinket annak helyességéről.

Azt azonban fontosnak találtuk, hogy munkánk jelentős részét az ajánlásaink gyakorlati hatásaira összpontosítsuk, annak bizonyítására, hogy azok a nagyra törő és újító szándék mellett tökéletesen ésszerűek és realisták maradnak; hogy különösebb nehézségek, hosszabb határidők vagy túlzott költségek nélkül lehetséges lesz azok végrehajtása; hogy azok nyilvánvaló előnyt jelentenek minden kultúra és minden polgár számára a nyelvüktől és Európa jövőjével kapcsolatos reményeiktől függetlenül. Ebből a következő észrevételek születtek:

A – Miközben reményeink szerint mindenkit arra bátorítanak majd, hogy szabadon válassza meg a *második anyanyelvét*, mégis kimondunk egy elvet, amely nem alkalmazható azonnal minden városban, minden faluban és minden nyelv esetében. Mint minden ilyen jellegű elv esetében, ennek is feladata az útmutatás, a cél meghatározása, amely felé haladni kell. A gondolat lényege az, hogy nem „odafönt” kell meghatározni azt a két vagy három nyelvet, amelyet tanulni lehetne, hanem ezt a döntést „lent” kell meghozni, az iskolák, és leginkább maguk a polgárok szintjén.

B – Az általunk javasolt megközelítés egyik előnye, hogy bevezetéséhez nem kell arra várni, hogy a nemzeti vagy közösségi döntéshozók nyilatkozzanak. Mindenki maga hozhatja meg a döntést a

második anyanyelvéről, minden ország, város, közösség, vállalkozás, oktatási intézmény tehet ilyen irányú kezdeményezést.

Például egy iskolai intézmény elhatározza, hogy a programjába bevezet egy „különleges” nyelvet, amely eddig nem tartozott az ott általában oktatott nyelvek közé. Ez történhet akár a választott nyelv országának iskoláival folytatandó csereprogram keretében. Ennek nem kell sem széles körűnek, sem pedig látványosnak lennie. Vegyünk példaként egy portugál várossal testvérvárosi kapcsolatokat ápoló svéd várost, vagy egy olaszal és egy lengyel helységet, amelyek testvérvárosnak választják egymást; a helyi hatóságok ösztönözhetnék a két párhuzamos iskolai hálózatot, mindegyik átvéve a másik nyelvét. Az így létrejött „testvérosztályok” évről évre elutazhatnának az adott országba, részt vehetnének közös tevékenységekben, erősíthetnék a kapcsolatokat. Ezek az élmények egyszerre csak néhány tucat tanulót érintenének, de ha a jelenség általánossá válna, ha kialakulna néhány ezer ilyen kezdeményezés – országok, régiók, városok, negyedek, intézmények, vállalkozások, társaságok stb. között –, az már igen dinamikus változásokat hozhatna.

C – Mindezzel együtt továbbra is meg vagyunk győződve arról, hogy a nyelvi kérdéssel kapcsolatos megközelítésünk csakis az európai vezetők határozott kötelezettségvállalásával érné el a kívánt hatást.

Mivel egy irányvonal, egy teljes stratégia meghatározásáról van szó, amelybe a különböző kezdeményezések illeszkednek, fontos,

hogy egy ilyen értelmű döntést a legmagasabb szinten hozzanak meg, és lehetőség szerint 2008-ban, a kultúrák közötti párbeszéd európai évében.

Az Európai Unió már elkötelezte magát a tudásalapú társadalom felépítése mellett – amely sokszínű és harmonikus, versenyképes és nyitott a világra –, valamint a nyelvtudás előmozdítása mellett; megfogalmazta azt a célt, hogy minden országban két idegen nyelvet tanítsanak a legfiatalabb kortól. E vízió keretébe illeszkedve csoportunk olyan végrehajtási utat akart javasolni, amely számításba veszi a XXI. század nyelvi jelenségeinek összetettségét annak reményében, hogy megkönnyíti e célok megvalósítását, kiszélesíti annak pozitív hatásait a polgárok számára, valamint emblematikus alapként és az európai építmény gyakorlataként tartósan berendezkedik a nyelvi sokszínűsége.

D – Számos idegen nyelv tanítása olyan országokban, ahol az korábban nem volt szokás, bizonyára szervezési, pénzügyi és erőforrásbeli problémákat fog okozni, különösen a megfelelő és elegendő számú oktató képzése tekintetében. De az ilyen akadályok sokkal könnyebben leküzdhetők a modern technológia eszközeivel.

Így teljesen reális elképzelés, hogy egy oktató online tart előadásokat a különböző helyeken tartózkodó diákoknak úgy, hogy azok közvetlenül kérdéseket tehetnek fel a számítógépeiken keresztül. Technikai szempontból a dolog ma tökéletesen megoldható, és még meg is sokszorozhatja egyazon *második anyanyelv* beszélői közötti

kapcsolatokat, sokkal hatékonyabban, mintha hagyományos nyelvtanfolyamra jártak volna.

Ez a lehetőség kétségtelenül feltételezi az időzónák egységesítését azért, hogy ugyanazokat az idősávokat használhassák nyelvtanulásra a különböző országokban; egy adott órában minden európai tanuló csatlakozhatna a saját görög, holland, román vagy észt órájához. Meg vagyunk győződve arról, hogy ezek a közös órák maguk is dinamikusan és játékosan hatnának a tudás, az egyéni fejlődés területén, különösen, ha a rendszert lassanként egész Európára ki lehetne terjeszteni.

A mi szempontunkból ékesszóló példa ez arra, hogyan könnyíthetik meg a közösségi döntések ezen a területen az új irányvonal bevezetését, továbbá úgy gondoljuk, hogy szemlélteti azt a hatást, amelyet az új nyelvi stratégia gyakorolhat a kialakult európai gondolatra.

E – Kétségtelen, hogy egy *második anyanyelv* szabad megválasztása nem egyszer és mindenkorra történik. A gyerekek számára inkább a szülők és az iskola választja meg, nem a tanuló, és ez a választás az élet során megkérdőjeleződhet. De az az előny, amelyet ez az első években hoz, megmarad, és gyakran egy következő nyelv elsajátítására készít fel. Nem szükséges egyébként, hogy a *második anyanyelvet* feltétlenül gyermekkorban válasszák meg. Az bármikor lehetséges, nyugdíjasként is, amely időszak ma sokmilliónyi európainak adja meg a hosszú szabadidő lehetőségét. Ezt hasznosan

tölthetnék el egy másik nyelv, egy másik ország, egy másik nép, egy másik kultúra lelkes tanulmányozásával.

Amennyiben elfogadják az általunk javasolt irányt, nyilvánvalóan részletesen foglalkozni kell annak végrehajthatóságával az elkövetkezendő években. Ez kétszeresen is pedagógiai tevékenység, mivel türelmesen el kell ültetni a gondolatot a nyelvi kapcsolatok kétoldalúságának megközelítését és a *második anyanyelv* elképzelést illetően, majd a gyakorlatban kell foglalkozni a következményekkel, különösen az oktatás területén.

Európa számára e lépés elsődleges fontosságú vállalkozást jelent majd, de meggyőződésünk, hogy haladéktalanul hozzá kell kezdenünk a munkához, az anyagi és erkölcsi következmények pedig bőven igazolni fogják az erőfeszítéseket. Márpedig azért, mert – visszatérve a konkrétan a csoportunkban felvetett kérdésre – válaszuk világos: a nyelvi sokszínűség bölcs és kreatív kezelése ténylegesen ösztönzi az európai integrációt, előmozdítja az európai polgárság szellemét és az Unióhoz tartozás érzését, jelentősen hozzájárulhat a kultúrák közötti párbeszédhez, illetve azok harmonikus együttműködéséhez úgy a világ többi részével, mint a saját társadalmaink keretén belül. Sőt, az európai integrációnak új lendületet, új ihletet is adhat.

Köszönetnyilvánítás

A csoport tíz tagja őszinte hálóját fejezi ki mindenkinek, aki az Európai Bizottság részéről megkönnyítette a munkáját és hozzájárult elképzeléseihez, különösen Leonard Orbannak, a többnyelvűségért felelős biztosnak, Odile Quintinek, az Oktatási és Kulturális főigazgatónak, Patricia Bugnot-nak, Catulina Soares Guerreirónak, Alison Crabbnak, Vladimir Suchának, Pietro Petruccinak, Harald Hartungnak, Diego Maraninak és Yves Le Lostecque-nek, valamint a tolmácsok és fordítók csoportjának.

Külön köszönjük Teresa Condeçónak, hogy hatékonyan és örömmel biztosította a csoport adminisztrációs vezetését.